

DEBRECZENI ATTILA

Kazinczy fogság előtti költészete és a nyilvánosság fórumai

Kazinczy verseinek kritikai kiadását készítvén azt reméltem, hogy a fogság előtti versekkel talán nem lesz nagyon sok baj, hiszen azok zöme megjelent a *Magyar Museumban* és az *Orpheusban*, amelyek kritikai feldolgozása már rendelkezésre áll egy idő óta.¹ Nem tagadható, hogy e munkákból sok haszon származott a mostanira, de a 'sok bajt' ennek ellenére nem sikerült elkerülni, aminek legfőképpen két oka volt. Egyrészt a fókuszban korábban természetszerűen maguk a folyóiratok álltak, nem pusztán Kazinczy versei, másrészt forráskiadásokról lévén szó, az egyes versek kéziratosa anyaga nem került részletes feldolgozásra. Amikor tehát most nem a folyóiratok felől közelítünk a versekhez, hanem a fogság előtti költészet egésze felől ennek folyóiratokban megjelent szeletéhez, sok új kérdés és megoldandó probléma merül fel, de közben feltárnak egészen új összefüggések is, s nem pusztán textológiai-filológiai érdekűek.²

A folyóiratközlések és más szövegcsoporthozok összefüggései

A két említett folyóiratban Kazinczy által közreadott 25 költemény jelenti a fogság előtti verspublikációk zömét, előttük, mellettük három lapban jelentek meg Kazinczy-versek, a bécsi *Magyar Musában* és a *Mindenek Gyűjteményben* egy-egy, a pozsonyi *Magyar Hírmondóban* pedig négy (tételes felsorolásuk megtalálható a Melléklet 1. táblázatában). Az újraközléseket leszámítva így összesen 27, periodikában közreadott verssel kell számot vetnünk, amely szám azonban megsokszorozódik, ha a publikált szövegekhez hozzávesszük a kéziratosa változatokat. Márpedig ez elkerülhetetlen és szükséges is, mert nem pusztán az egyes versek szövegalkulása rajzolódik így ki, hanem vizsgálatukkal támpontokat nyerünk a korabeli kéziratosa szövegcsoporthozok időrendjének megállapításához és Kazinczy publikálási metódusának megértéséhez is, a változatok közös metszete pedig kirajzolja a fogság előtti költészet törzsanyagát. Három publikálási célú

¹ *Első folyóirataink, Orpheus*, kiad. Debreczeni Attila, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó; 2001; *Első folyóirataink, Magyar Museum I-II.*, kiad. Debreczeni Attila, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 2004.

² A jelen tanulmány filológiai megállapításai a készülő kritikai kiadás vizsgálataira épülnek, erre a továbbiakban külön nem hivatkozunk.

kézírtos szövegcsoporthról van szó, valamint a *Heliconi virágok* két kötetéről, a néhány önálló szövegforrástól, melyek a fő megállapításokat semmiben nem módosítják, most eltekintünk.

Ráday-gyűjtemény, Szemere-tár/I., 5–32. [Korai versek I.]

Az egybefüggő kézírtos tisztázati csomó nyolcadrét formátumú, három, különböző számú levelet tartalmazó fogásból áll, melyeken eredeti oldalszámozás megy végig. A lejegyzés két kéztől származik, az első 10 vers Aszalay János írása, az utolsó 4 pedig Kazinczyé. A versek dátumai 1786. október 16-tól 1789. augusztus 18-ig terjednek, az utolsó keltezetlen. A csomóban található tizennégy versből négy nem jelent meg korabeli hírlapban, folyóiratban: *Szabó Dávidhoz, A' Tavaszhhoz, Anakreonnak XLVd. Dala, Szegváry Pista Keresztúry Theréhez*, de az utóbbi kettő a *Heliconi virágok*ba bekerült.

MTAK. RUI. 2r. 2/II. 55a–84b. [Korai versek II.]

Az autográf kézírtos csomó az akadémiai kéziratárban egykorú félbőr kötésben található, kettedrét méretű, a gerincen *Stúdiumok 2.* címet viselő kötet egyik egysége.³ A csomó a bekötetés előtt keletkezett, a versek sorrendje így nem feltétlenül releváns a keletkezés szempontjából, ehhez inkább a kéziratípusuk és íráskéjük alapján egymással karakterisztikus hasonlóságot mutató egységek elkülönítése jelent segítséget. Számunkra most az első ilyen lejegyzési réteg a legfontosabb, mert ez tartalmazza a korai versek egységes tisztázatát, 1786. október 16-tól 1790. október 15-ig terjedő keltezéssel, de a jelen bekötés szerint nem időrendben. Az előző csomóhoz képest két vers hiányzik (*A' Czenczim szája, Szegváry Pista Keresztúry Theréhez*). Az összesen 22 versből a korabeli folyóiratokban nem jelent meg: *Szabó Dávidhoz, A' Tavaszhhoz, Anakreonnak XLVd. Dala* (ez a három egyezik az előző szövegcsoporth tételeivel), valamint további három (amelyek nincsenek az előző csomóban): *P. Szaitz Leo Mariahoz, Báró Prónay Agnes Emlékeztető Könyvébe, Egy Festőhöz*. Ezen egységes lejegyzési réteg mellett további hét lap is található a csomóban, melyeken részben az elsővel nagyjából egyidejű lejegyzések, részben utólagos rájegyzések vannak. A 61a és a 80ab lapokon korai epigrammák olvashatók, a hírlapokban megjelentek kivétel nélkül és még további három: *Muretusból, Kaestner, Pervigilium veneris*.

³ Erről és a másik *Stúdiumok*-kötetről, ezek Kazinczy pályáján betöltött szerepéről részletesen I. DEBRECZENI Attila, *Kazinczy emlékállító archívuma 1802–1803-ból = Irodalomtörténeti Közlemények*, 2014 (sajtó alatt).

MTAK. RUI. 2r. 2/I. 1a–37b. [Korai versek III.]

Az autográf kéziratos csomó az akadémiai kézirattárban egykorú félbőr kötésben található, kettedrét méretű, a gerincen *Studiumok I.* címet viselő kötet első és egyik legnagyobb terjedelmű egysége. A csomó legnagyobb részét azok a tisztázati lapok alkotják, amelyek írásképe feltűnő azonosságot mutat: a címek verzállal vannak írva, alattuk dátum szerepel, ahogy a korai versek másik két csomójának az itteni-ekkel jórészt megegyező verseinél. Utóbb e tisztázati lapok némelyike fogalmazványként funkcionált, illetve az üresen maradt helyekre újabb versek is kerültek a még későbbiekben. Az eredeti lejegyzési réteg e csomóban is 22 verset tartalmaz, 1787. október 28-tól 1791 januárjáig terjedő keltezéssel, nagyrészt időrendben, ebből 18 megegyezik az előző csomóval. Három vers a szövegcsoportok közül csak itt található meg (*Young első éjszakájának kezdete, Impromptü [...] Vay József Úrra, Minnyihez a' Tavaszhoz első zsenyéjével*), s nem szerepelnek az ott előfordulók közül a *Szabó Dávidhoz, Szegváry Pista Keresztúry Thérézhez, P. Szaitz Leo Mariahoz, Egy Festőhöz* címűek, *A' Tavaszhoz* pedig utólagos bejegyzés. Az összesen 22 versből mindössze három nem jelent meg a korabeli folyóiratokban (*Anakreonnak XLVd. Dala, A' szép Netty emlékeztető könyvébe, Minnyihez a' Tavaszhoz első zsenyéjével*), de a *Heliconi virágok* valamelyik kötetében ezek is helyet kaptak.

Heliconi virágok

1791. esztendőre (Pozsony–Komárom, 1791)

1792. esztendőre (MTAK. M. Irod. RUI. 2r. 2/II. 12a–54b.)

Kazinczy a *Magyar Museum*, majd az *Orpheus* mellett, elsősorban azok anyagára építve évkönyv kiadását tervezte, a német almanachok mintájára. Az első kötet megjelent (ennek csak nyomtatott változatát ismerjük), a második azonban, noha a cenzori jóváhagyás is megvolt kiadásához, kéziratban maradt, e példány még évtizedek múltán is közkezen forgott Kazinczy körében. Összes eddig megjelent verse közül 18 az első kötetbe, 4 a másodikba került, mindössze 5 maradt ki ezekből, két nagyobb Klopstock- és egy Young-fordítás mellett a 11. anakreóni dal és az *Egy kakukhoz*. Viszont bekerültek folyóiratban meg nem jelent költemények, négy az egyik és négy a másik kötetbe, így összességében 22 vers jelent meg Kazinczytól az első kötetben és nyolcat tervezett kiadni a másodikban. Mindezek alapján kijelenthető, hogy a *Heliconi virágok* tartalmazta Kazinczy korabeli verseinek legteljesebb gyűjteményét.

Az áttekintett szövegcsoportok közös metszete pontosan kirajzolja Kazinczy fogság előtti verseinek törzsanyagát (1. a 2. táblázatot). A legalább két kéziratos szövegcsoport eredeti lejegyzésében és valamely periodikában (folyóiratban és/vagy az almanachban) együttesen megtalálható versek száma 22, ezek túlnyomórészt ódák és dalok. Kazinczy epigrammái, melyek a hírlapokban jelentek meg, csak egyetlen kéziratos csomó pótlapjain szerepelnek, vagyis ettől a 22 verstől

lényegében elkülönülten mozognak. A 22 vers első és utolsó két darabja is némi megszorítással emelhető csak be e körbe. A *Baróti Szabóhoz* írott vers és *A' Tavaszhoz*, bár az összeírásokban szerepel, nem jelent meg periodikában, viszont szerepel abban a cím nélküli félíves nyomtatványban, amely 1787 novemberében készült, nem tudjuk pontosan milyen céllal és azt sem, milyen körben volt terjesztve, volt-e egyáltalán terjesztve a levélbeli küldözgetésen túl.⁴ Ebben a nyomtatványban e két versen kívül benne van még a *Daimonia* címen ismert verstördék, illetve *Az Esthajnalhoz*, vagyis mindegyik 1786–1787-re tehető, s közülük három az összeírásokban is együtt szerepel, azok időrendjének élén. Az utolsó két vers pedig azért csak az utolsó összeírásban van benne, mert a korábbiak keletkezése idején még nem született meg. Ily módon a korabeli versek közös metszetét alkotó halmaz időrendje is beszédes: az 1786–1787-es, a félíves nyomtatványban kiadott szövegek közül csak egy került be a periodikákba, s csak két új csatlakozott ezekhez 1790 legvégén és 1791 legelején. A költemények zöme, 18 darab 1788–1790 között keletkezett, évente 5–7 vers – ennyi a Kazinczy által kiemelten kezelt szövegtörzshöz a *Heliconi virágokig* terjedően.

Időrend és alakulástörténeti dinamika

A versek törzsanyagának keletkezési idejéről kijelölhető három esztendő egybeesik Kazinczy szerkesztői tevékenységének időszakával, így a *Magyar Museum* és az *Orpheus* közötti váltás természetesen belső tagolást jelent ezen perióduson belül. Az 1787 novemberében megalapított folyóirat első számának kézírata majd csak a következő év nyarán került a kiadóhoz. Kazinczy már a második szám megszerkesztése után jelzi kiválási szándékát, s ezt 1789 májusában befejezett tényként közli Rádayval. Innentől kezdve nincs befolyása saját verseinek ottani közlésére nézve,⁵ még ha jelenik is meg az ekkor Batsányinak küldöttek közül néhány, Kazinczy valójában saját új folyóiratát tervezi. Az *Orpheus* első száma bő félíves előkészítő munkálatok után decemberre állt össze, s 1790 elején jelent meg. Igazán folyóiratként ez év augusztusától novemberéig működött, ekkor valóban havonta jöttek ki számai, ami az ugyanilyen ütemű szerkesztési munkálatokat feltételezte. Az 1791 elejére összeállított nyolcadik szám, mely az utolsó lett, végül csak másfél éves késéssel látott napvilágot.

Mindeközben Kazinczy hozzálátott almanachja kiadásához is, ezt 1790 elejétől fogva tervezte, tehát a terv majdnem egyidejű az *Orpheus* megindításával. Decemberből aztán arról van adatunk, hogy már másodjára küldi Pozsonyba a nyomdászhoz a kéziratot, vagyis az ősszel, egész pontosan október vége, no-

⁴ Ennek az eddig ismeretlen nyomtatványnak a kiadását és filológiai vizsgálatát a következő közlésben végeztük el: *Kazinczy ismeretlen félíves nyomtatványa*. = *Széphalom*, 23. kötet, 2013, 267–275.

⁵ Ez formai jegyekben meg is látszik, pl. elmaradnak a Kazinczy számára oly fontos keltezők a versek alcímeként.

vember eleje tájékán már készen lehetett a *Heliconi virágok* első kötetének szerkesztésével. A megjelenés azonban 1791 augusztusáig elhúzódott, s ezt követően fogott hozzá a második kötet összeállításához, az év végén egy tervet közöl Ráday Gedeonnal, de a végül ki nem adott kézirat 1792 legelején keletkezhetett. Utóbb ehhez még egy hosszabb előszó megírását is tervezte, ígerte a kiadónak,⁶ de ennek elkészültéről sincs tudomásunk. Ha mármost ezt az időrendi sort összevetjük a három korai verscsoport összeírásának időpontjairól tudottakkal, érdekes megfelelésekre figyelhetünk fel.

A *Korai versek I.* összeírása a Kazinczy által megadott keletkezési dátumok alapján 1789. április 21. után és szeptember 21. előtt történhetett. Az életrajzi adatok és a levelezés tanulságai további szűkítést tesznek lehetővé, az előbbinél kisebb bizonyossággal: feltételezhető, hogy a csomó összeírása két szakaszban történt, előbb májusban vagy július elején Aszalay lejegyzése, majd augusztus végén Kazinczy pótlásai. Jól látható azonban a versek alakulástörténetének szignifikáns esetei alapján, hogy e csomó sajátos szövegállapotot őrzött meg, amely nem illeszkedik szervesen az alakulástörténeti folyamatba, mert nem mutathatók ki előzményforrásai az ismert források között, s maga sem szolgál előzményforrásként a későbbi forrásokhoz. Épp ezért egyfajta kiágazásként tekinthetünk rá, melynek keletkezési körülményei a részleteket illetően végső soron homályban maradnak, ahogy további sorsa is.⁷ Az viszont állítható megintcsak, hogy a jelen csomó a legkorábbi költői időszak kiadásra szánt óda- és dalfordításait tartalmazza, a kijelölt keletkezési idő szerinti sorrendben. Ez Kazinczy első ilyen összeírása, melynek háttereként a megindítandó új folyóirat, az *Orpheus* tervezési fázisa sejlik fel, a levelezés adatai alapján időben legalábbis ez esik egybe a kikövetkeztetett keletkezési időszakkal.

A *Korai versek II.* eredeti lejegyzési rétege az írásképp alapján ítélve nagyon szűk időintervallumban készült, a csekély terjedelem miatt akár egyszerre is történhetett az összeírása. A letisztázott versek köre lényegében egybeesik a *Korai versek I.* csomójában található versekével, de ahhoz képest az 1789 augusztusa után született kilenc verssel többet tartalmaz. A címekben található legkésőbbi dátum 1790. október 15., az első lejegyzési réteg tehát ezt követően keletkezhetett.⁸ A másik határdátumot a *Bóldog bolondoskodáson* végrehajtott utólagos javítások jelölik ki. A szövegösszevetés alapján egyértelmű, hogy e tisztázati példányon, ezen javításokkal készült el a *Heliconi virágokban* megjelent változat (e versen kívül még Anakreón 45. dalának fordítása és az *Eggy hajóra* című Horatius-fordítás esetében is). Mivel pedig a *Heliconi virágokban* a *Bóldog bolondoskodás* alcíme azt közli, hogy ez a megigazítás 1790. október 24-én történt, így

⁶ L. erre nézve kiadatlan német nyelvű jegyzését a nyomdász számára a kézirat előlapjára írva.

⁷ A legvalószínűbb, hogy Kazinczy megvált tőle, talán ezért is maradt fenn a többi korai forráscsoporttól eltérően a Ráday-gyűjtemény Szemere-tárában.

⁸ Ugyanennek a versnek a másik fennmaradt szövegforrásában azonban 1789-es évszám szerepel, s tárgyi érvek alapján ezt kell hitelesnek tekintenünk. Az időben következő dátum 1790. szeptember 18., itt a másik szövegforrás eltérése csak néhány napnyi: szeptember 23.

a *Korai versek II.* első lejegyzési rétegének keletkezését ez előttre kell tegyük. Az első lejegyzési réteg így 1790 októberének közepe táján keletkezhetett, amikor is Kazinczy Pestről hazatérve október 12-én már Kassán, október 24-én pedig Tokajban volt, s amikor is az *Orpheus* második kötetének első számait és a *Heliconi virágok* anyagát állította össze. E kéziratos csomót ezek kiadásához készült összeírásnak és munkapéldánynak tekinthetjük.

A *Korai versek III.* alaprétegének keletkezési idejére nézve a szövegállapotok vizsgálata alapján megállapítható, hogy a tisztázati kéziraton végrehajtott utólagos javítások kivétel nélkül az *Orpheus*-számok, a *Heliconi virágok* 1. kötete és a *Korai versek II.* szövegállapotainak valamelyikéből vagy együtteséből indulnak ki, s a javítások a *Heliconi virágok* 2. kötetének vagy majd az 1813-as *Poétai berek*nek a szövegállapotához vezetnek, esetleg nincs folytatásuk, s így pusztán a korábbi szövegállapot felbomlását tanúsítják. Mivel a *Korai versek II.* alaprétegének lejegyzése 1790 őszére tehető, a *Heliconi virágok* ugyanekkor összeállított 1. kötete 1791 augusztusában jelent meg, így a jelen csomó eredeti lejegyzési rétege ezután keletkezhetett, de még a *Heliconi virágok* 2. kötetének 1792 elején történt összeírása előtt: vagyis 1791 őszén.

Az összefüggéseket az alábbi táblázatok foglalják össze, az első a *Magyar Museum*, a második az *Orpheus* időszakát mutatja be:

		Kazinczy is szerk.		csak Batsányi a szerkesztő							
		1788		1789						1790	
		jún.	okt.	jan.	ápr.	máj.	júl.	aug.	dec.	febr.	márc.
Magyar Museum	leadás	1.		2.		(3.)	3.		4.		
	megjel.		1.		2.			3.			4.
Orpheus	leadás								1.		2.
	megjel.									1.	
Korai versek összeírásai						I.	I.	I.			

		1790					1791				1792	
		jún.	aug.	szept.	okt.	nov.	febr.	márc.	aug.	ősz.	jan.	júl.
Orpheus	leadás		3., 4.		5., 6.		7.	8.				
	megjel.	2.		3., 4.		5., 6.		7.				8.
Heliconi virágok	leadás					1.					2.	
	megjel.								1.			
Korai versek összeírásai					II.					III.		

A mikrofilológiai elemzésekkel kialakított időrend, melyet a táblázatok összefoglalnak, további következtetéseket alapoz meg a fogság előtti költészet alakulástörténeti dinamikáját és Kazinczy munkamódszerét illetően. A versek 1788–1790 között keletkezett törzsanyagát évente újra és újra összeírta 1789 és 1791 között,

mindig bővítve és javítgatva, mindig egy új kiadvány szerkesztési időszakához kötődően. Az első összeírás a *Magyar Museum* szerkesztéséből való kiválást követte, mikor az *Orpheust* kezdte tervezni, a második az *Orpheus* legintenzívebb szakaszának és a *Heliconi virágok* első kötetének összeállítási időszakához köthető, a harmadik pedig az almanach második kötete szerkesztésének idejére tehető. A második és harmadik összeírás esetében jól látható a folytonosság, amely nem az előző összeíráshoz köti a csomóban található verseket, hanem az előzőleg publikált változathoz. Kazinczy ugyanis leggyakrabban a megjelent versszövegeket tisztázta egybe, majd ezeken a tisztázatokon kezdte kialakítani az új változatokat, amelyek aztán újra megjelentek (illetve nyomdába adattak) a következő kiadványban, elsősorban a *Heliconi virágok* valamelyik kötetében. Kazinczy versközlései a periodikákban így a nyilvánosság tétel lezáró gesztusával talán a szokásosnál kevésbé vannak felruházva, hiszen szinte egyidejűleg már a továbbdolgozás, egy új változat nyersanyagainak is tekinthetők, ezért inkább alakulástörténeti folytonosságuk hangsúlyozható.

A publikált törzsanyag a korszak és a pálya egészének kontextusában

A folyóiratok és az almanach megjelenésének elakadásával párhuzamosan elapadni látszik a verstermés is, legalábbis az addig meghatározó műfajok, a dalok és ódák terén. E két jelenség között nem feltétlenül kell oksági kapcsolatot feltételeznünk, de a tény szembeötlő: a még a fogságig terjedő időből összesen hét kisebb fordítást ismerünk, ezek némelyike befejezetlen, s feltűnő az is, hogy inkább csak rendszertelenül vannak bejegyezve valamelyik korábbi összeírás csomójába, szemben az eddigi módszeres összeírásokkal. Ekkoriban Kazinczy érdeklődése más műformák felé fordult, amint azt Denis- és főleg Klopstock-fordításai bizonyítják. Már az *Orpheus* utolsó számaiban és a *Heliconi virágok* második kötetében megszaporodnak ezek, s fennmaradt egy önálló kéziratos csomó is *Ódák Klopstockból* címmel, négy versfordítással,⁹ továbbá 1792-től nagy erővel dolgozik Kazinczy a *Messziás*-fordításon is.

A folyóirat-közlések törzsanyagának értelmezéséhez az is fontos kontextust jelent, hogy az ezekhez készült összeírások anyagán kívül milyen más verstermésről számolhatunk még a megjelölt időszakban, illetve ezt megelőzően. Erre nézve Kazinczy kései, 1823 végén vagy 1824 legelején keletkezett *Régibb Stúdiumaim* címet viselő archiválási tisztázata¹⁰ nyújt támpontokat (l. a 3. táblázatot). A 26 tétel (melyek közül 3 ismétlődés, 7 pedig csak cím vagy verskezdet) dátumait tekintve a 1781-től 1790-ig terjedő időszakot fogja át, így az utolsó évek átfedésben vannak a publikált versek törzsanyagának keletkezési dátumaival. Feltűnő, hogy éppen ezek az átfedésben lévő versek szerepelnek csak címmel vagy kezdősorral itt, ebben az összeírásban, a két esetben, ahol megvan a teljes szöveg, ott a publikálthoz képest másik vál-

⁹ MTAK. RUI. 2r. 2/II. 86a–96b. A jelen csomó ekkori keletkezését szoros filológiai adat nem bizonyítja, de a közvetett bizonyítékok erre mutatnak.

¹⁰ MTAK. K 642. 100a–115b.

tozatot találunk. A törzssanyaggal átfedésben nem lévő halmaz alapvetően két csoportra osztható, az egyikbe azok a versek tartoznak, amelyeknek van utóéletük a későbbiekben, a másikba azok, amelyeknek nincs, ilyenből 8 van, s ezek kivétel nélkül befejezetlenül maradt versekzedmények az 1782–1789 közötti évekből, s megtalálhatóak a *Pandekták* egy összefüggő jegyzetsomójában is.¹¹

A többi versszöveget utóbb vagy átdolgozta és kiadta,¹² vagy felhasználta a *Pályám emlékezetében*. Ez utóbbiak közé tartozik a Baróti Szabóhoz írott vers és *A' Kikelet* is, amelyek eredetileg a félíves nyomtatványban már megjelentek 1787-ben, s aztán az első két korai összeírásban is szerepeltek, de végül folyóirataiba nem emelte be Kazinczy őket. Önéletírásában történeti érdekük miatt kaptak helyet, a verselés korabeli alakulásának bemutatása céljából, s ehhez éppen ezek a korai, még tökéletlen szövegek voltak szükségese-
sek.¹³ Azokat a versszövegeket azonban, amelyeket az 1820-as években kiadott korai versei közül, előbb alaposan átdolgozta, hiszen azok nem dokumentum jellegük miatt kerültek közlésre. Három versről van szó: *A' Kakukhoz*, *A Tanítvány*, *A' Grátziákhoz*. Nem akármilyen versek ezek, az 1820-as évek végén keletkezett kötettervekben, kiadásra szánt kézirat-gyűjteményekben általában ezek állnak az élen, így reprezentatív szerepet töltenek be.

A' Kakukhoz ezek között is különleges pozíciót foglal el: ez volt Kazinczy első nyomtatásban megjelent verse (legalábbis azok között, amelyeket jelenleg ismerünk), majd helyet kapott az egyik korai összeírásban, de folyóiratba nem került és a *Heliconi virágokba* sem, viszont e korai összeírás alapján, Kazinczy tudta nélkül megjelent a *Szépliteratúrai Ajándékban* 1821-ben.¹⁴ Mint a *Régibb Stúdiumaim* (és a *Pandekták* is) dokumentálja, Kazinczy 1823-ban újradolgozta versét, s kiadta újra a *Hébében* (1825-ben), s ezek után került a versgyűjtemények kitüntetett helyeire. Vagyis olyan versről van szó, amely a legkorábbi kezdetektől (hiszen Kazinczy 1781-re teszi születését és 1784-ben publikálja először) egészen a pálya végéig végigkíséri, egyre növekvő jelentőséggel. Mivel a *Magyar Hírmondóban* megjelent első változatról eddig még pontos bibliográfiai adataink sem voltak,¹⁵ nem szerepel a korábbi kritikai kiadásban sem, s egy Kazinczy számára fontos vers máshonnan nem ismert változatáról van szó, ezért itt a megjelent közlemény egészét közöljük.

A' Bodrog tájékaról April. 18dikánn. „– Nem a' szeretetre leg méltóbb lyánykát adta e¹⁶ nékem a' Végezés? Ime', ma¹⁷ midőn a' – partján sétálnék Nánimmal, közel hozzánk egy Kakuk szóllala meg. Náni le ült mellém a' violás hantra; le tette a'

¹¹ MTAK. K 633/VI. 170ab és M. Nyelvtud. 4r. 41/I. 227a–229b. E csomó a hagyaték két külön kötetébe sorolva található, de így is töredékes, eredetileg más szövegeket is tartalmazott, *Az esthajnal*t bizonyosan a felvezető szöveg alapján ítélve.

¹² Itt most a *Poetai berekben* kiadottakat nem számítjuk, hiszen azok lényegében egybeesnek a *Régibb Stúdiumaimban* csak címmel vagy sorkezddettel feljegyzett szövegekkel.

¹³ KAZINCZY Ferenc, *Pályám emlékezete*, sajtó alá rendezte Orbán László, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2009, 499–502.

¹⁴ Szemere Pál jelentette meg, ő a *Stúdiumok* kötetből másolhatta ki, amely bizonyíthatóan nála volt, s amelyből más verset is lemásolt.

¹⁵ Busa Margit a Kazinczy-bibliográfiában nem tudta azonosítani.

¹⁶ e' Az aposztrófot elhagytuk.

¹⁷ má Sajtóhiba, em.

két szerelmesek' énekeit, mellyeket Goecking botsátott közre, fel kél mellöllem, 's ezt írta táblátskájába. — Nem érdemlette e meg ez a' leg szentebb tsókokat? — Hazám' Szépei be édes ez a' jutalom. Igyekezétek ezt el nyerni példájának követése által vagy ha magatok nem nyerhetitek ezt, Kedveseitekkel nyeresetek ilyeneket. Ime' maga a' Vers:

Egy Kakukhoz.

Nem azt kérdem én, kis Madár,
Ha soká élek é? —
Meddig leszek a' Mitzié*)
Azt, ah azt! mond meg, kis madár,
Nem azt, ha élek é.

*) *Mitzi, Miklósnak diminutivuma. Így nevez mindég, ha magunkba vagyunk.*

A vers köré írt kis történet csak itt, a *Magyar Hírmondó*ban található meg, s a beszélő kilétében is jelentős változásokat figyelhetünk meg az évtizedeken át tartó alakulástörténet során. Az itteni kerettörténet fikciója szerint Náni írja a verset, az ő kedvese a Miciként említett Miklós, később ők a Boris és a Jancsi nevet kapják, utóbb viszont csak a Chloe név szerepel, de ekkor már nem ő a beszélő, hanem a meg nem nevezett fiú. E változásokkal párhuzamosan az ötsoros változatból létrejön egy hatsoros, majd a kettő kontaminálódik, s létrejön egy ötsoros, fiú beszélővel. Mindez tehát a pálya végéig tartó folyamat, mert e legelsőként publikált vers nemcsak hogy belekerül a költemények legutolsó kéziratosszerű összeírásaiba is, de éppen ezekben kap kiemelt szerepet többnyire a gyűjtemények élén, *Az áldozóval* és *A' Tanítvánnyal* együtt. Megegyezik ezekkel abban is, hogy sem a saját folyóiratokban, sem a *Heliconi virágokban* nem jelentek meg (a másik kettő egyáltalán sehol a fogság előtt), így csak később lettek Kazinczy költészetének reprezentációivá,¹⁸ amiből persze az is következik, hogy a fiatal kori líra reprezentánsai más versek voltak. Azok, amelyeket a folyóiratokban publikált Kazinczy, s azok közül is talán a legtöbbször kiadott *Az Esthajnalhoz* és *A' Hajóhoz*. Talán nem véletlen, hogy az 1820-es évek végi összeírásokban épp ez a két vers nem szerepel, miközben az ezekkel nagyjából egyidőben, 1787–1788 táján keletkezett *Az áldozó* és *A' Tanítvány* pedig átdolgozva-újraalkotva a gyűjtemények élére kerül.

Ebből persze nem következik, hogy Kazinczy egészében megtagadta volna fogság előtti fordításait. Az 1813-as *Poétai berek* a korai versanyag mintegy felét átdolgozva újraköszölte, s ezek az említett két kivétellel az 1828-as összeírásba is bekerültek. A folytonosság tehát jól látható a pálya eleje és vége között e tekintetben is. S ha összevetjük a fogság előtti publikációs stratégiákat a későbbiekkel, ugyancsak érdekes egyezésekre figyelhetünk fel. Kazinczy két versgyűjteményt adott közre saját műveiből, mindkettő

¹⁸ E kérdéskör részletes feldolgozását l. DEBRECZENI Attila, *Kérdések Kazinczy ifjúkori ars poeticája, Az áldozó körül* = *Studia Litteraria*, XLVIII. kötet, 2010, 88–95.

rendhagyónak mondható formában jelent meg. Az első a *Heliconi virágok*, vagyis más szerzőkkel együtt, azok verseivel vegyítve közölte sajátjait, de láttuk, lényegében az addig publikált költemények törzsanyaga szerepel benne, ez a legteljesebb korabeli Kazinczy-versgyűjtemény. Az 1813-as *Poétai berek* pedig Dayka Gábor verseihez csatoltan jelent meg, s lényegében új kiadása a korai időszakban készült verseknek, kiegészítve újonnan keletkezettekkel, főleg a Goethe-fordítások csoportja említendő e tekintetben.

De ebben az időszakban lényegében nem publikált periodikákban, sőt, a pályája egészében is az figyelhető meg, hogy igen korlátozott időszakban és kevés orgánumban adott közre költeményeket, noha a közreadott versek száma jelentős.¹⁹ A saját szerkesztésében megjelent folyóiratok és almanach-kötetek után majdnem negyedszázad telt el a következő jelentősebb folyóiratbeli megjelenéséig, amelyet az *Erdélyi Múzeumban* 1814-ben közreadott 14 epigramma jelentett. Az eltelt időben a hírlapokban (*Magyar Kurír*, *Hazai és Külföldi Tudósítások*) megjelent egy-egy rövid alkalmi versen kívül csak a lánya halálára írott epigramma látott napvilágot német fordítás kíséretében a *Musenalmanach von und für Ungarn* című német nyelvű lapban 1807-ben, majd e közlést átvette Wieland orgánuma, a *Der Neue Teutsche Merkur* is.²⁰ Az *Erdélyi Múzeumban* aztán még további epigrammákat, episztolákat és szonetteket adott közre, de ezt követően majd az *Auroráig* és főleg a *Hébéig* kellett várni, hogy újabb jelentősebb verspublikáció jelenjen meg Kazinczytól. Az *Aurorában* 1822–1823 és 1828–1830 között majdnem 20, a *Hébében* 1822–1826 között több mint 40 költeménye jelent meg, a többi almanachban (*Aspasia*, *Urania*) és folyóiratban (*Tudományos Gyűjtemény*, *Felső Magyar Országi Minerva*, *Élet és Literatura*) csak egy-két verset publikált, ezek száma sehol sem éri el az ötöt.

Kazinczy költeményei legsajátabb publikációs fórumának ezek szerint az almanach tekinthető. A fogság előtti időben elsősorban saját folyóirataiban megjelent ódáit és dalait adta közre az ugyancsak általa szerkesztett évkönyvben, a *Heliconi virágokban*, a fogság után az *Aurorában* és a *Hébében* az *Erdélyi Múzeumban* megkezdett műfaji irányt folytatta, s epigrammákat, episztolákat, szonetteket publikált. Ezek között immár az eredeti művek voltak túlsúlyban, a fordítások a *Poétai berek* összegzését követően háttérbe szorultak. Jól mutatja ezt a váltást a reprezentatív versekben bekövetkezett módosulás is. A megszületésük idején háttérben maradt versek (*A' Kakukhoz*, *A' Tanítvány*, *A' Gráziákhoz*) az 1810-es, illetve 1823-as át- és újradolgozások után előbb almanachokban jelentek meg, majd a pályát lezáró, összegző kéziratosszerű gyűjtemények élére kerültek, s így módon váltak a költői életmű utólag megképzett ars poeticájának megtestesítőivé.

¹⁹ Kazinczy periodikákban kiadott szövegkorpuszának a feltárása nem történt meg eddig, erre most az új kritikai kiadás előmunkálatai során került sor: meglepően nagy mennyiségről van szó, a kiadás formátumában több mint 150 oldal.

²⁰ Ezek a közlések eddig ismeretlenek voltak.

MELLÉKLETEK

1. táblázat. Kazinczy periodikákban megjelent versei a fogság előtt

A jelen táblázat összefoglalja a Kazinczy által hírlapokban, folyóiratokban közreadott verseket, s jelzi, hogy azoknak mely kéziratosszövegcsoportokban vannak változatai, illetve azt is, hogy bekerültek-e a *Heliconi virágok* valamelyik kötetébe és/vagy a *Poetai berek*be újabb átdolgozásai. A feltárás sorrendje a periodikák szerinti tagolásban, s így közelítőleg időrendben történik (a csak az évkönybe besorolt verseket a lista végére illesztettük). A verscím alatt szereplő dátumot Kazinczy jelölte ki a szövegidentitás megszületésének idejéül (az e helyre szögletes zárójelben beillesztett dátumok filológiai pontosítást jelentenek, különösen az egyes forrásokban eltérően megadott dátumok esetében).

Periodika	Verscím Kijelölt dátum	Korai versek Kéziratcsomó			Heliconi virágok		Poetai berek
		I.	II.	III.	1.	2.	
Magyar Hirmondó							
1784., 37. sz.	Egy kakukhoz		+				
	Egy ivó a' Feleségéhez		+		+		
1784., 39. sz.	A' hólnapi napom Lessing után		+		+		+
	A' rest Bibliothécarius Németből		+		+		
Magyar Musa							
1787., 96. sz.	Az Esthajnalhoz	+	+	+	+		+
Mindenes Gyűjtemény							
1789., II/10. sz.	Az Inség' Két Barátja. Frantziából.		+			+	
Magyar Museum							
1. sz.	Az est-hajnalhoz. Octob. 28d. 1787. Az isten' szemlélése. A' Klopstock ódái közzül.	I. Magyar Musa					
2. sz.	Bóldog bolondoskodás. Júniusnak 30d. 1788. Anakreonnak XIXd. éneke. Octob. 11dik 1788. Young' első éjtszakájának kezdete. Szorossan az Ánglus szerint.	+	+	+	+		+
3. sz.	Eggy Hajóra. Horatius' XIV. Ódája szerint. [1789. ápr. 21.]	+	+	+	+		+
4. sz.	Anakreonnak XXXIII. Dalja. [1789. ápr. 24./aug. 18.]	+	+	+	+		+
Orpheus							
1. sz.	Sóhajtás. Septembr. 21dik 1789.		+	+	+		+

Periodika	Verscím Kijelölt dátum	Korai versek Kéziratcsomó			Heliconi virágok		Poetai berek
		I.	II.	III.	1.	2.	
2. sz.	Hólnap. <i>Lessing.</i>	I. Magyar Hírmondó					
	Brútus. <i>Kaestner.</i>		+		+		+
	Keresztes Bálint Kedveséhez... <i>Septemb. 24dik 1789.</i>		+	+	+		
3. sz.	A' gyermek poéta. <i>Götz verseiből.</i> <i>December. 12dik. 1789.</i>		+	+	+		+
	A' henyé bibliothecarius. <i>Göcking után.</i>	I. Magyar Hírmondó					
	Anakreonnak XIdik Dala. <i>Decemb. 1788. [/1789. ápr. 24.]</i>	+	+	+			
	Anakreonnak XXIIIdik Dala. <i>Jul. 4dikén, 1790.</i>		+	+		+	+
	Anakreonnak IIIIdik Dala. <i>Jul. 16dik 1790.</i>		+	+		+	+
	Tisztel. Döme Károly Úrhoz. <i>Jan. 1jén 1790.</i>		+	+	+		
	Az el-hagyott leány.[Édes aggódás] <i>1788. 9-dik Octob. [/okt. 12.]</i>	+	+	+	+		
5. sz.	[Lesbiához. Catullus.] <i>Octobr. 9dik 1788.</i>	+	+	+	+		
6. sz.	A' Czenczim szája. <i>Janus</i> <i>Secundusból. Martiusban, 1788.</i>	+		+		+	+
	Az el-késődött leány. <i>Gróf Stolberg.</i> <i>Octobr. 8dik 1788.</i>	+	+	+	+		
7. sz.	Eggy hajóra. <i>April. 21dik. 1789.</i>	I. Magyar Museum					
	Impromptü a' hab-tsilapítóra. <i>1790. [okt./nov.]</i>			+	+		+
8. sz.	Az ő halála. <i>Klopstock.</i>						
	Csidli. <i>Klopstock.</i>				+		+
Heliconi virágok							
1791	Anakreonnak XLVd. Dala. <i>Szűz-Havának [aug.] 18d. 1789.</i>	+	+	+	+		
	Anakreonnak XLVIId. Dala. <i>Hal-Havának [febr.] 4d. 1790.</i>		+	+	+		
	A' szerelem' tekintete. <i>Szegváriból.</i>	+			+		
	Chapeau-bas.				+		

	Korai versek			Magyar Museum	Orpheus	Heliconi virágok	
	I.	II.	III.			1.	2.
1786. október 16.	+	+					
1787. január 1.	+	+	+				
1787. október 28.	+	+	+	+		+	
1788. március 10.	+		+		+		+
1788. június 30.	+	+	+	+		+	
1788. október 8.	+	+	+		+	+	
1788. október 9.	+	+	+		+	+	
1788. október 11.	+	+	+	+		+	
1788. október (9.)/12.	+	+	+		+	+	
1788. december/1789. április 24.	+	+	+		+		
1789. április 21.	+	+	+	+	+	+	
1789. április 24./1789. augusztus 18.	+	+	+	+		+	
1789. augusztus 18.	+	+	+			+	
1789. szeptember 21.		+	+		+	+	
1789. szeptember 24.		+	+		+	+	
1789. december 12.		+	+		+	+	
1790. január 1.		+	+		+	+	
1790. február 4.		+	+			+	

	Korai versek			Magyar Museum	Orpheus	Heliconi virágok	
	I.	II.	III.			1.	2.
1790. július 4.		+	+		+		+
1790. július 16.		+	+		+		+
1790. [október/november]			+		+	+	
1791. [január]			+				+

3. táblázat. *A Régibb Stúdiumaim összefüggése más szövegcsoporthal*

A jelen táblázat a *Régibb Stúdiumaim* archiválási tisztázatának sorrendjét követi, az első oszlopban közölve a címet (szükség szerint rövidítve) és az ahhoz Kazinczy által írott dátumot (két lejegyzett változat esetén mindkét dátumot megadjuk). Szögletes zárójelben megadjuk a cím nélküli töredékek kezdősorát, illetve azt jelezzük, ha nem található meg a teljes szöveg (ilyen esetekben az adott sort kurzívvval szedjük). A további oszlopokban a következő rövidítéseket alkalmazzuk: bj. = bejegyzés, azaz az adott csomó eredeti lejegyzési rétegébe utólag beírt vers; 2. rtg. = 2. réteg, azaz az eredeti lejegyzési réteg után keletkezett, attól függetlenül álló kézíratos lapon található vers; nyomt. = nyomtatvány, azaz itt hírlap, folyóirat, évkönyv, gyűjteményes kötet; HV1. és HV2. = Heliconi virágok 1. és 2. kötet; MHirm. = pozsonyi Magyar Hírmondó; MMusa = bécsi Magyar Musa; MM. = Magyar Museum; Orph. = Orpheus; SzéplitA. = Szépliteratúrai Ajándék; Félíves nyomt. = a Kazinczy által 1787 novemberében kiadott *Félíves nyomtatvány*. A *Pandekták* esetében a legtöbb verset tartalmazó csomónál a csomón belüli sorszámot adjuk meg, a *Pályám emlékezetében* pedig azt az évet, amelynél az adott vers, versek a történetbe iktatódnak.

<i>Régibb Stúdiumaim</i>	<i>Korai csomók</i>	<i>Korai nyomt.</i>	<i>Kései nyomt.</i>	<i>Félíves nyomt.</i>	<i>Pandekta csomók</i>	<i>Pályám emlékezete</i>
A' Kakukhoz. 1781. /1823.	II. (2. rtg.)	MHirm.	SzéplitA. /Hébe		csomó/2	
Töredék. 1782. [Kedvesem, nem fog soha...]					csomó/5	
Töredék. 1783. [/1782.] [Szikrázva csattogjon...]					csomó/1	
Töredék. 1786. [Mint a virágszál...]					csomó/8	
Prof. Baróti Szabó Dávidhoz. 1786. Októb. 16d.	I., II.			2. vers	önálló	1786
A' Kikelet. 1787. Január. elsőjén.	I., II., III. (bj.)			3. vers		
[Ninon sieht...] 1782.	III. (bj.)					
Töredék. 1787. Martziusban. [Fannym...]	II. (bj.)				csomó/6	
1787. Martziusban. [Kékellő violák...] /A' Tanítvány.			Aurora		csomó/7	

<i>Régibb Stúdiumaim</i>	<i>Korai csomók</i>	<i>Korai nyomt.</i>	<i>Kései nyomt.</i>	<i>Félíves nyomt.</i>	<i>Pandekta csomók</i>	<i>Pályám emlékezete</i>
[Elázott szemmel nézem én...] 1787 [1786]					csomó/9	
[A' – titkait homály...] 1787	III. (bj.)			4. vers	csomó/10	
Az Esthajnalhoz. [beragasztott fogalmazvány] 1787. Octób. 28d.	I., II., III.	MMusa MM. HV1.	Poetai berek	1. vers		
A' Gratziaíkhöz. 1787 körül. /1810. máj. 26.			Hébe		másik csomóban	
<i>Czenczim' szája [csak cím]</i> 1788. Martziusban.	<i>I., II., III.</i>	<i>Orph.</i> <i>HV2.</i>				
<i>Fogy az élet...</i> 1788. Június' 30d.	<i>I., II., III.</i>	<i>MM.</i> <i>HV1.</i>	<i>Poetai</i> <i>berek</i>			
Kazinci András és Vinai Ödöfni Erzébet 1787 vagy 1788.						
A' Szomolnoki hegyeken 1788. Máj. 26d.					csomó/3	
<i>János Secundusból</i> <i>[csak két sor]</i>	<i>a Czenczim' szája címmel azonos</i>					
Miskolczon, Egerből jövéen, Pater Szajcz Leo Mariától, 1789.	II.					
<i>Vay Józsefre [csak cím]</i> 1790.	<i>III.</i>	<i>Orph.</i> <i>HV1.</i>	<i>Poetai</i> <i>berek</i>			
Brútusz. [1789-es kerettörténetben]	II. (2. rtg.)	Orph. HV1.	Poetai berek		önállóan	1775/1777 [1789: utalás]
<i>Metastasió után [csak cím]</i> 1789. Septbr. 21d.	<i>II., III.</i>	<i>Orph.</i> <i>HV1.</i>	<i>Poetai</i> <i>berek.</i>			
<i>Életem fogy... [csak ennyi]</i>	<i>a Fogy az élet... újabb kidolgozása</i>					
<i>Eggy hajóhoz [csak cím]</i> [1789. ápr. 21.]	<i>I., II., III.</i>	<i>MM.</i> <i>Orph.</i> <i>HV1.</i>	<i>Poetai</i> <i>berek</i>			
A' Holdhoz. 1789. Septemb. 27d.					csomó/4	

DEBRECZENI, ATTILA

La poésie de Ferenc Kazinczy d'avant sa captivité et ses forums de publication

Pendant sa carrière, malgré le nombre important des poèmes qu'il avait écrits, Kazinczy avait publié peu de poésies – et avec d'importantes interruptions – en périodiques. Après les périodiques et

des almanachs parus dans sa rédaction (Musée Hongrois, Orpheus, Fleurs d'Helicone), presque un quart de siècle s'est déroulé avant qu'il ne publie de nouveau dans une périodique (Musée de Transylvanie).

Dans la période intermédiaire, outre quelques poèmes d'occasion parus dans les journaux, seul l'épigramme écrit à la mort de sa fille a été publié en 1807, avec la traduction allemande dans les journaux de langue allemande. Plus tard, dans Erdélyi Muzéum (Musée de Transylvanie) il a fait publier d'autres épigrammes, d'épîtres et de sonnets, mais pour avoir une publication plus importante, il faut attendre Aurora et surtout Hébe.

Dans Aurora entre 1822 et 1823 et entre 1828–1830, une vingtaine de pièces ont paru, tandis que dans Hébe, entre 1822 et 1826 plus de 40 poèmes ont été publiés. Dans les autres almanachs (Aspasia, Urania) et revues (Collection Savante, Minerve de Haute-Hongrie, Vie et Littérature) le nombre des poésies publiées ne dépasse pas le cinq.

Donc le forum de publication que Kazinczy privilégie pour ses poèmes demeure l'almanach. Dans la période d'avant sa captivité, il avait publié surtout des odes et des chants dans les annuaires rédigés par lui-même, Fleurs d'Helicon. Après sa libération, il a continué sur le chemin engagé dans le Musée de Transylvanie, cette fois dans Aurora et Hébe, en publiant des sonnets, des épîtres et des épigrammes. C'étaient surtout des ouvrages originaux, puisque, après la synthèse du Bois poétique (Poétai berek), il traduisit moins qu'auparavant.

Keywords: history of press; textology